

kerk
in actie

Zorgzame Kerk

kerkzijn in een participatiesamenleving

EINDVERSLAG 2018

Specsav
Opticiens
Bij Europa's beste beta

Foot Locker

vanLeest
MUSIC & MOVIES

vanLeest
MUSIC & MOVIES

RITUALS

EXPO

Konijn

Samen zijn we de kerk in actie.
Geïnspireerd door Jezus Christus,
willen wij delen wat ons gegeven is.
Om in Nederland en wereldwijd
mensen hoop te bieden en tot
hun recht te laten komen.

Inleiding: Zorgzame Kerk door de jaren heen	3
2. Het onderzoek	4
2.1. Opzet en uitvoering van het onderzoek	
2.2. Algemene conclusies	
3. Geleerde lessen	6
4. Blik naar de toekomst	7
5. Tips van Zorgzame Kerken uit het onderzoek	8
6. Bijlage I: Vragenlijst bestaande pilots	10
7. Bijlage II: Vragenlijst pilots die gestopt zijn	11
8. Bijlage III: Vragenlijst Zorgzame Kerkplek	12

Inleiding

Zorgzame Kerk door de jaren heen

In 2014 / 2015 ontwikkelden Kerk in Ontwikkeling en Kerk in Actie van de Dienstenorganisatie van de Protestantse Kerk in Nederland het project Zorgzame Kerk. Dit project is erop gericht om lokale kerken te ondersteunen bij het ontwikkelen van mogelijkheden om kerk te zijn in de participatiesamenleving. In 18 kerkelijke gemeenten werden pilots gestart door een lokale werkgroep / projectgroep met ondersteuning van een gemeenteadviseur.

In september 2015 is er een eerste verslag gepresenteerd door Jac Franken en Herman Noordegraaf over deze pilots. 'Zorgzame kerk. Kerkzijn in een participatiesamenleving. Evaluatief verslag van proefprojecten 2014- 2015 in de Protestantse Kerk / Kerk in Actie'.¹

In 2016 werden de pilots opnieuw onderzocht door Jac Franken en Herman Noordegraaf. Doel was om de ervaringen te registreren met het oog op de inzet van lokale kerken op met name het terrein van zorg en welzijn in de lokale samenleving. In september 2016 verscheen het rapport: 'Zorgzame Kerk. Kerkzijn in een participatiesamenleving. Vervolgonderzoek 2016 de Protestantse Kerk / Kerk in Actie'.²

Met het oog op het aflopen van de overheidssubsidie waarmee het project 'Zorgzame Kerk' deels is gefinancierd, heeft er in de zomer van 2018 een eindonderzoek plaatsgevonden. Hierbij zijn opnieuw de 18 pilots betrokken en daarnaast nog 5 Zorgzame Kerken die later of op een andere wijze zijn ontstaan. De hoofdvraag in dit onderzoek luidt: 'Welke lessen zijn er volgens de respondenten geleerd in het project Zorgzame Kerk?' Onder leiding van Janet Bac (projectleider Zorgzame Kerk) hebben collega's van het Protestants Landelijk Dienstencentrum dit onderzoek uitgevoerd.

Janet Bac
Utrecht, december 2018

¹ Als download beschikbaar op de website: www.kerkinactie.nl/zorgzamekerk

² Eveneens als download beschikbaar op dezelfde website.

2. | Het onderzoek

2.1. Opzet en uitvoering van het onderzoek

De landelijke stuurgroep heeft opdracht gegeven voor het eindonderzoek, met als kanttekening dat het niet op dezelfde wijze zou kunnen worden uitgevoerd als de eerste 2 onderzoeken. Dit in verband met het ontbreken van de benodigde capaciteit en middelen. We zijn daarom tot de volgende opzet gekomen:

Zoals in de inleiding staat vermeld, zijn er in 2014 / 2015 18 pilots opgezet. Het betrof hier de volgende gemeenten van de Protestantse Kerk: Amersfoort, Assen, De Bilt, Delft, Deventer, Doorn, Ede, Elburg, Krimpen aan de Lek, Leiden, Maarssen, Middelburg, Muntendam, Oegstgeest, Trynwâlden, Utrecht, St. Jansklooster en Wierden. Daarnaast leek het de stuurgroep goed om in dit onderzoek, naast bovenstaande pilotplaatsen, een vijftal Zorgzame Kerken op te nemen die later of op een andere wijze zijn ontstaan. Dit betrof de volgende gemeenten van de Protestantse Kerk: De Lier, Enkhuizen, Hengelo, Stellendam en Venray.

Het doel van het eindonderzoek was om inzicht te krijgen in de lessen die geleerd zijn, zodat deze mee kunnen worden gegeven aan kerken die een zorgzamere kerk willen worden. De hoofdvraag is daarom: 'Welke lessen zijn er volgens de respondenten geleerd in het project Zorgzame Kerk?'

Ook was het belangrijk voor Kerk in Actie om zicht te krijgen op welke manier de organisatie in de toekomst haar dienstverlening kan optimaliseren. Daarom werden er 2 vragen gesteld over de rol van Kerk in Actie zelf en over wat kerken in de toekomst zouden kunnen verwachten.

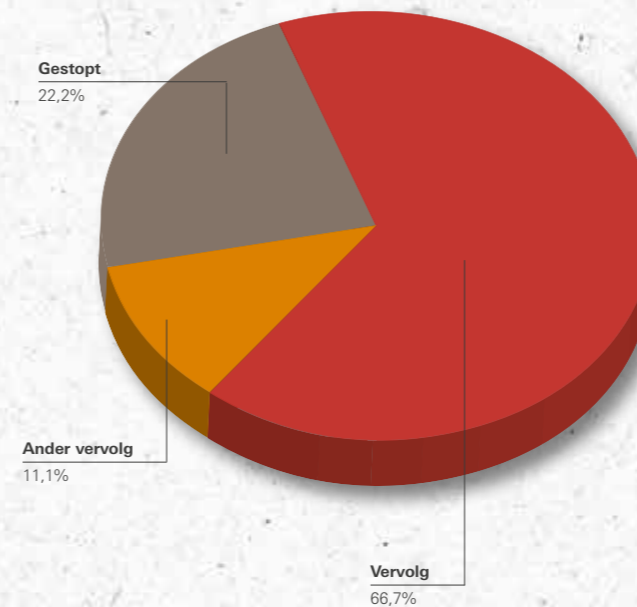
De vragen voor het interview hebben de respondenten vooraf per mail van de projectleider ontvangen.³ De gegevens zijn verzameld door het afnemen van telefonische interviews door 4 collega's van het team Gemeentecontacten van het cluster Ondersteuning Gemeenten; Berendien Bos, Hildegard Faber, Anneke van Maanen en Evert Oudenes. Zij hebben dit verwerkt in 22 gespreksverslagen. Wij bedanken hen hartelijk voor hun medewerking.

2.2. Algemene conclusies

De stuurgroep komt samen met dhr. Marten v/d Meulen (wetenschappelijk beleidsmedewerker van de Dienstenorganisatie) en Herman Noordegraaf tot de volgende bevindingen. Deze zijn verwerkt in algemene conclusies en tien geleerde lessen. Vervolgens geven de respondenten zelf hun gouden tips door.

1. In figuur 1 is de situatie geschetst van zomer 2018. Ruim 3 jaar na het starten van de eerste pilots, blijken er nog 12 pilots actief. Soms op grootse wijze en gevormd naar een stichting, soms op een bescheiden manier. Twee pilots hebben in de tussentijd een koerswijziging ondergaan en geven op een andere manier vorm aan Zorgzame Kerk dan in de pilotfase. Vier pilots zijn om verschillende redenen gestopt; er was bijvoorbeeld weinig respons voor het Levensvragen Café of onvoldoende aanmeldingen van zorgvragers.

Figuur 1: 18 pilots Zorgzame Kerk

2. Wat betreft het type activiteiten wat wordt uitgevoerd, zien we vooral:

- Het scheppen van ontmoetingsmogelijkheden (maaltijden, koffie- en thee bijeenkomsten enz.)
- Het opzetten van concrete activiteiten, zoals fietsreparatie, taallessen, papa en mamabijeenkomsten e.d.. Het blijkt dat er verrassende dynamieken kunnen optreden op basis van wat in ontmoetingen tussen mensen naar voren komt.
- Maatjesprojecten. In de vorige onderzoeken kwam ook al duidelijk naar voren dat levensvragen afzonderlijk aan de orde gesteld niet 'aanslaat'. Hiervoor is het opbouwen van een relatie en het daarbij behorende vertrouwen essentieel.

Caleido in Stellendam

³ Zie de bijlagen I t/m III voor de toegezonden interviewvragen.

3. | Geleerde lessen

In antwoord op de hoofdvraag van het onderzoek volgen hier de 10 belangrijkste lessen.⁴

1. Samen bereik je meer!
Door samenwerking met lokale partners, de burgerlijke overheid en andere kerken kan je de doelgroepen beter bereiken en meer voor hen betekenen.
2. Inspirerende voortrekkers en een team met diverse kwaliteiten, vaardigheden en netwerk zijn een succesfactor.
3. Het project Zorgzame Kerk helpt kerken om de blik naar buiten te richten en om zichtbaar te worden voor wijk of dorp.
4. Goede aansluiting zoeken bij de context is belangrijk. Onderzoek voor je begint met activiteiten, waar lokaal behoefte aan is.
5. Kerken zijn zich meer als gelijkwaardige partner in het maatschappelijk middenveld gaan gedragen in plaats van een aparte positie in te nemen.
6. Een goede relatie met de kerkelijke gemeente wordt veel als wenselijk gezien, maar de praktijk is weerbarstiger. Zorg voor goede, blijvende afstemming met kerkenraad/diaconie en de gemeente.
7. Geld is in de meeste gevallen geen probleem. Bij relatief kleine bedragen kan de kerk en/of diaconie voorzien. Als er professionals worden aangetrokken, wordt er creatief gezocht naar andere bronnen.
8. De rol van Kerk in Actie is in de meeste gevallen positief gewaardeerd. Als kanttekening kan worden geplaatst dat het format wat werd aangeboden te rigide werd gehanteerd. Ga als Kerk in Actie van de lokale situatie uit en geef daar prioriteit aan.
9. Faciliteer als Kerk in Actie de verbinding tussen lokale Zorgzame Kerken, zodat het onderlinge leren en uitwisselen wordt bevorderd.
10. Houd een idee klein en overzichtelijk & ga gewoon beginnen!

4. | Blik naar de toekomst

In verband met het beëindigen van de overheidssubsidie voor dit project en het wegvallen van het thema 'zorg' als prioriteit in het beleidskader 2018- 2022 van Kerk in Actie, zal de dienstverlening voor het project Zorgzame Kerk op een andere wijze worden vormgegeven. In dit hoofdstuk wordt het verder toegelicht.

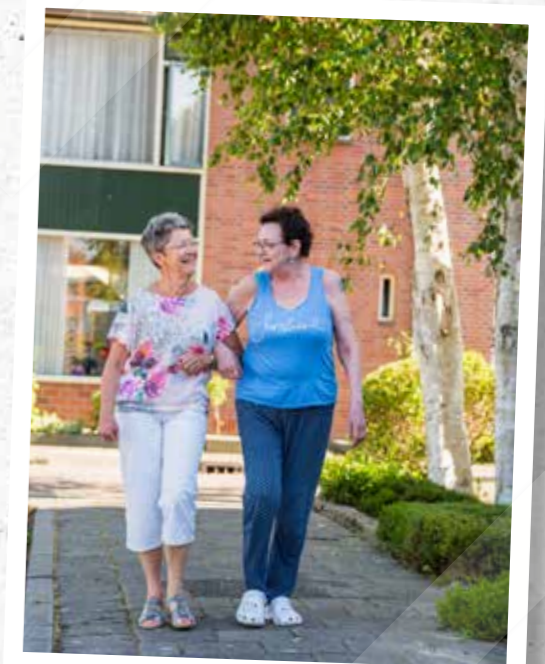
De projectgroep Zorgzame Kerk is per 1 november 2018 opgeheven. Er zijn door de projectleider en de projectgroep andere manieren ontwikkeld om alle kennis en mooie voorbeelden van de Zorgzame Kerk door te geven:

- Een e-learningmodule om te oriënteren op de Zorgzame Kerk. De e-learning kan in 1 à 2 uur worden doorlopen en is op eigen tijd en plaats te volgen. Het vervangt de fysieke oriëntatie bijeenkomsten die de projectgroep de afgelopen jaren heeft verzorgd. De online cursus wordt aangeboden door het Toerustingscentrum van de Protestantse Kerk (PCTE) en is voor een klein bedrag beschikbaar. Zie voor meer informatie [Oriëntatie op Zorgzame Kerk](#).
- Een toolbox om als 'Zorgzame Kerk' aan de slag te gaan. Deze toolbox doorloopt op een praktische manier het proces om 'Zorgzame Kerk' te worden en bevat handige materialen, achtergrondinformatie en concrete tips. De toolbox is gratis te gebruiken en online beschikbaar op www.kerkinactie.nl/toolbox.

Het netwerk wat is opgebouwd van kerken die actief bezig zijn met Zorgzame Kerk en/of belangstelling hebben voor Zorgzame Kerk wordt van de veranderingen op de hoogte gesteld. Hen wordt gevraagd of zij op de hoogte gesteld willen worden van ontwikkelingen van het project 'Kerk in de buurt'. Een nieuw project binnen de Dienstenorganisatie waar nauwe samenwerking plaatsvindt tussen het diaconale en missionaire team. Hierin bevinden zich allerlei raakvlakken met het project Zorgzame Kerk.

Tenslotte blijft de huidige projectleider van Zorgzame Kerk in de toekomst aanspreekpunt voor vragen over Zorgzame Kerk.

Maatjesproject in De Lier

5. | Tips van Zorgzame Kerken uit het onderzoek

Er is aan elke respondent gevraagd een gouden tip door te geven aan kerken die met Zorgzame Kerk willen starten. Zij hebben het volgende gedeeld:

- **Kruispuntgemeente Amersfoort-Vathorst:**
"Kijk wat er al aan structuren zijn in buurt, wijk of stad en sluit daarbij aan. Zoek samenwerking en leg je oor te luisteren. Stem daar op af."
- **Protestantse Gemeente Assen:**
"Zoek de verbinding met niet-kerkelijke organisaties. Laat zien dat je als kerk meer bent dan een gebouw waar op zondag iets gebeurt, dat je in de samenleving bezig bent."
- **Protestantse Gemeente De Bilt, Opstandingskerk:**
"Stel een enthousiast goed team samen, ook een professional helpt (predikant of kerkelijk werker)."
- **Protestantse Immanuelkerk Delft:**
"Stel niet te hoge ambities aan je project. Mensen die niet bekend zijn met de wijkgemeente moeten een wel heel hoge drempel nemen, voordat ze met voor hen onbekende vrijwilligers in gesprek gaan over hun levensvragen."
- **Protestantse Gemeente Deventer:**
"De oecumenische inzet versterkt de daadkracht. De onderlinge ontmoeting is erg belangrijk en het op de hoogte brengen van elkaars activiteiten heeft meerwaarde. Want er kan geleerd worden van elkaar."
- **Protestantse Gemeente Doorn:**
"Kijk wat in je plaats nodig is, ook op materieel vlak."
- **Protestantse Gemeente De Open Hof Ede:**
"Geef niet te snel op, maar volhard. Belangrijk om inspiratie een onderdeel te laten zijn van de vergaderingen en zoek taken die passen bij mensen."
- **Zorgzaam Elburg:**
"Zorg goed voor je maatjes (voor de motivatie en voor deskundigheidsbevordering). Zorgzaam Elburg doet dit bv. door 2x per jaar een maatjesavond te organiseren."
- **Gereformeerde Wijkgemeente Ontmoetingskerk Krimpen a/d Lek:**
"Sluit aan bij een bestaande plek/activiteit waar mensen samenkomen (cultuurhuis, een Repaircafé oid), misschien zelfs meer integreren."
- **Protestantse Gemeente De Verbinding Leiden:**
"Ga met een idee aan de slag en denk niet te lang na!"
- **Protestantse Gemeente Ontmoetingskerk Maarssen:**
"Zoek aansluiting bij de burgerlijke gemeente, de kerk wordt daardoor positiever en meer zichtbaar. Je wordt gezien rondom allerlei thema's rondom zorg. Meepraten en je wordt gevraagd."

- **Hervormde Gemeente Muntendam:**
"Het belangrijkste is om kleinschalig te beginnen, duidelijk gericht op een kleine groep in dorp of wijk. Duidelijk iets afmaken voordat je verder gaat."
- **Protestantse Gemeente Oegstgeest:**
"Baken je doel en je doelgroep goed af."
- **Protestantse Gemeente Trynwalden / Hurdegaryp:**
"Probeer in een netwerkje op dorpsniveau te zitten."
- **Protestantse wijkgemeente West-Utrecht:**
"Zo'n project kan ook een mooie aanleiding zijn om iets te ondernemen in de eigen buurt. Zonder Zorgzame Kerk zou dit niet gebeurd zijn."
- **Hervormde Gemeente Vollenhove - St. Jans klooster:**
"Goed je grenzen bewaken en je beperkingen onder ogen zien; aan complexe vragen, die vaak via hulporganisaties komen, kun je niet voldoen."
- **Hervormde Gemeente Wierden:**
"Sluit aan bij wat er in eigen kring bestaat. Sluit aan bij wat er buiten je eigen kring is. Doe het samen met andere kerken (ook niet-PKN)."
- **Protestantse gemeente De Lier:**
"Doe het niet alleen, zoek zoveel mogelijk samenwerking met andere kerken en met andere zorginstellingen. Goede sfeer is daarbij belangrijk."
- **Protestantse gemeente Enkhuizen:**
"Zorg voor een projectleiderschap op enige afstand."
- **Protestantse gemeente Hengelo:**
"Schakel een scala aan mensen in bij het project. Gemeentelieden hebben ROC-leerlingen benaderd om een website te bouwen voor het project. Dit bleek aan twee kanten een positieve uitwerking te hebben. Leerlingen kwamen tot het verrassende inzicht dat kerken van betekenis zijn en de gemeente ontving een mooie website die gebouwd werd onder toezicht van het docentencorps van het ROC."
- **Hervormde Gemeente Stellendam:**
"Maak vooraf een SWOT-analyse van wat er nodig is in je leefomgeving en waaraan behoefte is. Speel daar op in."
- **Protestantse gemeente Venray:**
"Neem de tijd voor vooronderzoek. Accepteer ook als het onderzoek aantoont dat er geen behoefte is. Nee is ook een antwoord."

WIJ PROBEREN EEN SAMENBINDEND EFFECT TE REALISEREN IN HET DORP...

Hervormde Gemeente Stellendam

6. Vragenlijst bestaande pilots

Zes vragen voor de 18 pilots die in 2014 en 2015 zijn uitgevoerd

In dit document vindt u de korte beschrijving van uw pilot, zoals die is verwoord in het Vervolgonderzoek van 2016 (p. 10 & 11)

1. Kunt u de huidige situatie van het project Zorgzame Kerk beschrijven? (Omschrijving van de activiteit, wat gebeurt er en met welke aantallen?)

Als het antwoord op vraag 1 negatief is; de pilot is gestopt en er is geen activiteit meer, ga door naar de b vragen in het andere document.

- 2a. Wat zijn de doelstellingen van het project en worden deze gehaald?
Welke succesfactoren ziet u?
 - Inspirerende voortrekkers
 - Een goed team
 - Goede begeleiding vanuit Kerk in Actie
 - Voldoende geld
 - Goede samenwerking / ondersteuning van lokale partners
 - Positieve rol van kerkelijke gemeente
 -

Kunt u een concreet voorbeeld noemen van een succesvol moment of succesvolle activiteit? Wat maakte dit voorbeeld succesvol?

- 3a. Beschrijf de meest spannende uitdagingen van uw project.
- 4a. Kunt u aangeven wat u / de betrokkenen bij dit project hebben geleerd?
- 5a. Hoe heeft u de betrokkenheid van Kerk in Actie in dit project ervaren? Wat zou Kerk in Actie in het vervolg anders of beter moeten doen?
- 6a. Kunt u tips geven aan andere kerken die met Zorgzame Kerk willen starten, zodat we kunnen leren van uw ervaringen?

7. Vragenlijst gestopte pilots

Zes vragen voor de 18 pilots die in 2014 en 2015 zijn uitgevoerd en zijn gestopt

In dit document vindt u de korte beschrijving van uw pilot, zoals die is verwoord in het Vervolgonderzoek van 2016 (p. 10 & 11)

1. Kunt u de huidige situatie van het project Zorgzame Kerk beschrijven? (Omschrijving van de activiteit, wat gebeurt er en met welke aantallen?)

2b. Na welke termijn is het project gestopt en wat is de reden dat het project Zorgzame Kerk is geëindigd?

3b. Welke rol heeft de ondersteuning vanuit Kerk in Actie gespeeld? Wat kon beter?

4b. Kunt u aangeven wat u / de betrokkenen bij dit project hebben geleerd?

5b. Benoem de positieve ervaringen die naar aanleiding van dit project zijn opgedaan.

6b. Kunt u tips geven aan andere kerken die met Zorgzame Kerk willen starten, zodat we kunnen leren van uw ervaringen?

8. Vragenlijst Zorgzame Kerkplek

Zes vragen voor 5 Zorgzame kerk plekken die later (2016 - 2018) of op een andere manier zijn ontstaan

Kunt u een concreet voorbeeld noemen van een succesvol moment of succesvolle activiteit? Wat maakte dit voorbeeld succesvol?

1. Wat is de motivatie geweest om een (meer) Zorgzame Kerk te willen gaan worden?
2. Kunt u de huidige situatie van het project Zorgzame Kerk beschrijven? (Omschrijving van de activiteit, wat gebeurt er en met welke aantallen?)
3. Wat zijn de doelstellingen van het project en worden deze gehaald?
Welke succesfactoren ziet u?
 - a. Inspirerende voortrekkers
 - b. Een goed team
 - c. Goede begeleiding vanuit Kerk in Actie
 - d. Voldoende geld
 - e. Goede samenwerking / ondersteuning van lokale partners
 - f. Positieve rol van kerkelijke gemeente
 - g.
4. Beschrijf de meest spannende uitdagingen van uw project.
5. Kunt u tips geven aan andere kerken die met Zorgzame Kerk willen starten, zodat we kunnen leren van uw ervaringen?
6. Wat was de rol van Kerk in Actie bij (de opzet van) uw project? Wat zou de rol van Kerk in Actie moeten zijn?

Colofon

Zorgzame Kerk - Kerkzijn in een participatiesamenleving
Eindverslag 2018
Protestantse Kerk / Kerk in Actie

Dit is een verslag van het eindonderzoek naar de projecten
Zorgzame Kerk in 2018 door Janet Bac en collega's van het
Protestants Landelijk Dienstencentrum.

Uitgave
Protestantse Kerk in Nederland / Kerk in Actie

Foto's
Cover: Peter Hiltz, Hollandse Hoogte
Binnenwerk: Anne Paul Roukema, InHisImage fotografie

©Utrecht, december 2018